

УДК 613/614-057.87

DOI: 10.15587/2519-4984.2017.102784

НОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я ШКОЛЯРІВ І СТУДЕНТІВ

© В. С. Лутфуллін, В. А. Іноземцев, С. В. Пилипенко

На основі аналізу, досліджень гігієністів і лікарів-клініцистів розкрито катастрофічний вплив навчальних перевантажень на здоров'я школярів і студентів. Визначено найважливіші умови кардинального оздоровлення освітнього процесу шляхом нормування навчальної діяльності. Обґрунтовано можливість усунення навчальних перевантажень на державному рівні. Підкреслено важливу роль лікарів і гігієністів у реалізації цієї можливості

Ключові слова: навчальні перевантаження, захворюваність школярів і студентів, неуспішність, правопорушення, нормоване навчання

1. Вступ

Високий рівень захворюваності школярів є давно відомим явищем, відомий також і нерозривний зв'язок цього явища з інтенсивними навчальними навантаженнями дітей [1–4]. За статистичними даними, в Україні станом на 2014 р. «у віковій групі дітей шкільного віку реєструється найвища поширеність хвороб та починається накопичення хронічних патологій» [5]. На думку О. О. Дудіної і Л. В. Терещенко, цей тривожний і вкрай небезпечний факт пов'язаний насамперед також із надмірним обсягом навчального матеріалу: «Інформаційні перевантаження, стресогенні ситуації, модернізація навчального процесу вимагають від дитячого організму великого напруження, що разом з іншими негативними факторами (обмеження фізичної активності, предметна система виховання, недостатнє природне освітлення тощо) веде спочатку до функціональних порушень та починає накопичуватись хронічна патологія» [5].

У цілому не можна не погодитись із цим висновком, але виникає питання: чи можна таку динаміку шкільної освіти вважати її модернізацією?! На думку авторів, справжня модернізація школи несумісна із збереженням навчальних перевантажень.

Звернення до вимірювань рівня перевантажень, проведених В. П. Беспальком, свідчить, що учні змушені користуватись підручниками математики, перевантаженість яких міститься в межах від 5-кратної до 20-кратної [6]. Зазначимо, що кратність навчальних перевантажень визначалася через відношення часу, потрібного учням або студентам для якісного засвоєння змісту підручника, до часу, передбаченого на це навчальним планом. Підручники з фізики та хімії за перевантаженістю дещо поступаються підручникам з математичних дисциплін. Даремно сподіватися на успішне засвоєння цих предметів кожним учнем при 5-кратних і навіть 20-кратних перевантаженнях [6].

Водночас доводиться констатувати небезпечний для здоров'я рівень навчальних перевантажень у системі вищої освіти. Перевантаженість підручників для вищих навчальних закладів з хімії, опору матеріалів, теоретичної механіки і вищої математики В. П. Беспалько оцінив в середньому як 4-кратну [6].

Таким чином, результати кваліфікованих вимірювань перевантаженості підручників засвідчують

несумісність змісту середньої і вищої освіти за його обсягом із принципом доступності навчання. Завдяки цим вимірюванням цілком очевидно стає також створювана перевантаженістю підручників величезна небезпека для здоров'я школярів і студентів. Усунення цієї небезпеки, на думку авторів, належить до числа найактуальніших завдань подальшого розвитку системи освіти в Україні.

2. Літературний огляд

Одне з головних завдань модернізації змісту шкільної освіти, які довелося вирішувати українським науковцям у процесі розробки державних стандартів загальноосвітньої підготовки учнів полягало в тому, щоб «визначити мінімальний рівень загальноосвітньої обов'язкової підготовки, розвантажити учнів, зберігаючи можливості для поглибленого вивчення окремих предметів за рахунок годин із варіативного компонента» [7]. Гостра необхідність розвантаження учнів підкреслювалась багатьма учасниками методологічного семінару «Теоретико-методологічні засади формування змісту загальної середньої освіти», проведеного 14 грудня 1999 р. відділенням дидактики, методики та інформаційних технологій в освіті АПН України [8]. Проте досі немає позитивних зрушень у вирішенні цієї, на думку М. Д. Ярмаченка, найактуальнішої дидактичної проблеми [9].

Проведені дослідження засвідчують згубний вплив надмірного обсягу навчального матеріалу не лише на здоров'я, але також на рівень успішності, розумовий розвиток, моральне і правове виховання учнів [10].

Негативні наслідки перевантаженості навчальних програм у вищих освітніх закладах ще не стали предметом системних досліджень, але високий рівень захворюваності студентської молоді викликає стурбованість з боку лікарів і гігієністів [11, 12].

Незважаючи на те, що небезпечні наслідки непомірного обсягу навчального матеріалу висвітлюються у багатьох педагогічних і медико-гігієнічних дослідженнях, традиційна практика розробки гіпертрофованих за обсягом програм і підручників для середньої і вищої школи не припиняється. Тому аномальна перевантаженість навчальної діяльності школярів і студентів залишається неприступною фортецею.

3. Мета та завдання дослідження

Мета дослідження – визначення організаційно-педагогічних і медико-гігієнічних умов нормування навчальної діяльності школярів і студентів, спрямованого на кардинальне оздоровлення освітнього процесу.

Для досягнення мети були поставлені наступні завдання:

1. Проаналізувати вплив аномально перевантаженого навчального процесу в середній і вищій школі на здоров'я школярів і студентської молоді;
2. Розкрити негативний вплив навчальних перевантажень на якість шкільної освіти;
3. Обґрунтувати можливість усунення навчальних перевантажень на державному рівні;
4. Визначити першочергові заходи щодо кардинального оздоровлення освітнього процесу на основі нормування навчальної діяльності школярів і студентів.

4. Об'єкт і методи дослідження

Об'єкт дослідження – *наслідки вкрай перевантаженого навчального процесу в середній і вищій школі*. У відповідності до поставленої мети насамперед необхідно проаналізувати представлені в педагогічній літературі [4, 10, 13, 14], і в дослідженнях гігієністів і лікарів-клініцистів [1–3, 5, 11, 12] фактичні дані про захворюваність школярів і студентів, зумовлену навчальними перевантаженнями. Аналізувалися також результати досліджень щодо впливу надмірного обсягу навчального матеріалу на якість його засвоєння школярами [10, 15–18]. У цьому плані були також стисло розглянуті негативні наслідки хронічної перевантаженості школярів домашніми завданнями [10, 19, 20].

5. Результати досліджень та їх обговорення

В історії педагогіки чи не вперше руйнівний вплив навчальних перевантажень на здоров'я учнів був діагностований у XVII ст. Я. А. Коменським, який зазначав, що в той час шкільні заняття переобтяжували учнів «до запаморочення й до розумового розладу» і порівнював таке навчання з «тортурами для юнацтва» [13].

Руйнівний вплив перевантаженого навчального процесу на здоров'я дітей підтверджується численними дослідженнями гігієністів і лікарів-клініцистів. Зокрема, «небезпечно для психічного здоров'я школярів роль надмірного розумового навантаження наполегливо підкреслювали лікарі, починаючи з XIX ст. (А. Біне, І. Сикорський, Е. Крапелін, Ф. Ерісман) і до нашого часу (Г. Сухарева, А. Божанов, Г. Ушаков, Х. Христов, Р. Дебре та ін.)» [1].

У середині XIX ст. виключна гострота проблеми захворюваності дітей, зумовленої навчальними перевантаженнями та іншими недоліками шкільного навчання, була виявлена швейцарськими гігієністами під час обстеження стану здоров'я учнів муніципального коледжу в Нефшателі. При цьому було виявлено 1083 випадки захворювань, що виникли в процесі навчання, тоді як загальна кількість учнів становила 731. У середньому на одного учня припадало майже 1,5 випадків таких захворювань. Результати цих об-

стежень були представлені російській педагогічній громадськості Д. І. Писаревим у статті «Школа і життя». Найбільш поширеними патологіями у швейцарських школярів були: «шкільне воло», викривлення хребта, хронічний головний біль, носові кровотечі [14].

Спираючись на ці дані, Д. І. Писарев констатував також високий рівень захворюваності учнів у російських гімназіях, який не міг бути представлений у кількісних показниках через відсутність медичної статистики в тогочасній Росії. Водночас він зазначав, що згубний вплив догматичного, вкрай перевантаженого шкільного навчання «нерідко виявляється і в розумовому відношенні: діти тупіють, втрачають колишню обдарованість і замість неї отримують якусь хворобливу нервову дратівливість – ознаку слабосилля» [14].

Підкреслюючи жалюгідні результати у засвоєнні знань при такому навчанні, Писарев зазначав, що багато молодих людей успішно виправляють цю ваду шляхом самоосвіти, тоді як згубний вплив школи на здоров'я дітей виправити неможливо. *Тому він уважав найважливішою вимогою до шкільного навчання недоторканість здоров'я дітей* [14].

В Німеччині, за статистичними даними кінця XIX ст., хвороби у період найбільших шкільних вимог охоплюють 60–70 % учнів; кількість короткозорих у випускному класі середньої школи піднімається до 43 %; придатність до військової служби падає такою ж мірою, якою зростає кількість років шкільного навчання; кількість учнів, що заїкаються, в молодших класах збільшується вдвічі [4].

Патогенний вплив навчальних перевантажень значно посилюється таким небезпечним супутнім чинником як гіподинамія, що є основною причиною численних порушень постави і тієї патології, яку швейцарські гігієністи назвали «шкільним зобом».

За даними, наведеними відомим сучасним психотерапевтом О. О. Дубровським, в школах принаймні 60 учнів із 100 набувають порушення постави, 20–50 – короткозорість, 30–40 – відхилення в серцево-судинній системі, 20–30 – дидактогенні неврози [2]. Масові профілактичні обстеження школярів у віці 7–17 років свідчать про зв'язок великих навчальних навантажень з виникненням гіпертонії [3]. Таким чином, наполегливо відстоювана Д. І. Писаревим вимога недоторканості здоров'я дітей у стінах школи досі чекає практичної реалізації.

З того часу, коли Я. А. Коменський порівнював навчальні перевантаження із тортурами для юнацтва, пройшло понад 350 років. Що ж змінилося за цей час?! Відомою усім батькам, тобто загальновідомою аномалією сучасного шкільного навчання є хронічна перевантаженість учнів домашніми завданнями.

Ця аномалія викликає численні негативні наслідки в засвоєнні навчальних предметів і в розумовому розвитку учнів. У числі таких наслідків особливу небезпеку становить втрата учнями бажання навчатись, що в багатьох випадках супроводжується формуванням девіантної поведінки і навіть криміналізацією невстигаючих і недисциплінованих учнів [10].

За даними Г. С. Костюка, домашні завдання нерідко бувають такими, що «сумлінним дітям доводиться сидіти над їх виконанням по 4–5 годин щодня,

у них не залишається часу для відпочинку, читання книг і нормального сну. Інші ж учні виконують їх не повністю і не регулярно, уникають їх виконання там, де їм не загрожує небезпека контролю з боку вчителя, у них виробляється несумлінне ставлення до навчальних завдань» [19]. «Деякі старшокласники, – зазначає в цьому зв'язку Ю. Б. Зотов, – сидять за підготовкою до уроків до півночі» [20].

Випускники загальноосвітніх шкіл, вступаючи до вищих навчальних закладів, знову зазнають надмірного тиску навчальних перевантажень. Хронічні захворювання при цьому загострюються і стають причиною виникнення інших захворювань, про що свідчать дослідження останніх років, проведені у вищих навчальних закладах України [11, 12].

Зокрема, дослідження Н. П. Вольєвої, проведене в Хмельницькому національному університеті, свідчить про збільшення кількості студентів, що належать до спеціальних медичних груп. За даними цього дослідження, найбільша кількість студентів, віднесених до спеціальних медичних груп, має захворювання серцево-судинної системи (27,6%), кістково-м'язові патології (21,8%), захворювання шлунково-кишкового тракту та печінки (17,8%), офтальмологічні захворювання (8,3%). До типових причин зростання захворюваності студентів належать високий рівень розумового навантаження, а також нерегулярне та нерациональне харчування [11]. Високий рівень серцево-судинних захворювань студентів констатує також дослідження Д. О. Дзендзелюка і К. В. Плотіцина. Як зазначають автори, за останні роки частота захворювань на серцево-судинні хвороби в молодому віці збільшилась у 2–2,5 рази. Особливу увагу слід звернути на гіпертонічну хворобу в студентські роки, яка за останні 10 років прогресує з 12,1 до 19,2% [12].

Таким чином, навчальні перевантаження як патогенний чинник викликають масову захворюваність школярів і студентів і мають надзвичайно широкий спектр дії (нервово-психічні розлади, кістково-м'язові патології, серцево-судинні і шлунково-кишкові захворювання, короткозорість та інші патологічні явища).

Загрозливо високий рівень захворюваності школярів і студентів викликає необхідність першочергового вирішення проблеми усунення навчальних перевантажень на всіх ступенях навчання у загальноосвітніх школах і вищих навчальних закладах. Лише нормована навчальна діяльність може стати запорукою збереження і зміцнення здоров'я підростаючих поколінь і молоді.

Проте, широка педагогічна громадськість залишається байдужою до руйнівного впливу аномально перевантаженого навчання на здоров'я школярів і студентів. У 1988 р. О. О. Дубровський, організатор санаторного лікування дітей, звернувся до шкільних учителів з відкритим листом про згубний вплив аномальних шкільного навчання на здоров'я учнів [2], але відповіді на це звернення досі немає.

Виникає закономірне питання: що ж найбільше хвилює педагогів-науковців, авторів навчальних програм і підручників, керівників органів освіти, вищих навчальних закладів і загальноосвітніх шкіл, викладачів вищої і середньої школи? Педагогічні журнали і газети переповнені публікаціями з найріз-

номанітніших проблем: якість освіти, компетентнісний підхід до навчання, запровадження інформаційно-комунікаційних технологій навчання, діагностування і оцінювання результатів навчання, формування духовних цінностей школярів і студентів та багато інших. Безперечно, ці проблеми заслуговують на увагу. Але конче потрібно замислитись над тим, чи можна досягти суттєвих успіхів у вирішенні цих проблем, оберігаючи як зніцу ока аномалії навчальних перевантажень?!

Актуальною є також проблема, відома під назвою професійного вигорання вчителів. А чи не варто замислитись спочатку над учнівським вигоранням і навіть згоранням?! А що являє собою реальний стан якості шкільної освіти?! Численні дослідження в галузі дидактики і методик викладання окремих предметів свідчать про те, що якість освіти також катастрофічно падає під тиском навчальних перевантажень [10]. У цьому зв'язку відомий український педагог Д. О. Тхоржевський констатував, що шкільні предмети через перевантаженість їх змісту в сукупності недоступні для засвоєння переважною більшістю учнів [15]. У статті, опублікованій у 2010 р., те ж саме засвідчує і В. П. Беспалько: «...учень, гранично перевантажений навчальними предметами, нічим, крім нульової успішності відповісти не може» [16].

За даними російських і польських авторів, нульовий, тобто провальний, рівень засвоєння поширюється насамперед на якість навчання з математики, фізики і хімії [10, 17]. Зокрема, доводиться констатувати такий стан вивчення хімії в школі, як «прогресувальна хімічна безграмотність суспільства на всіх його рівнях» [17]. Таким чином, аномалія навчальних перевантажень здатна звести нанівець і освітню функцію школи. *У багатьох випадках суспільство витрачає дорогоцінний скарб здоров'я школярів і студентів заради провального рівня якості освіти!*

Чи є можливість розірвати це хибне коло? Така можливість не лише існує, але вона, як це не дивно, є давно відомою. Педагогічній громадськості не вистачає лише бажання і волі нею скористатися. Я. А. Коменський (1592–1670) у «Великій дидактиці» присвятив проблемі повного усунення навчальних перевантажень розділ XIX «Основи найкоротшого шляху навчання» [13]. Але думки геніального чеського мислителя залишаються поза увагою сучасних педагогів-науковців і шкільних учителів.

Розробка нормованих за обсягом і складністю навчальних програм має відповідати критеріям важливості і максимальної стислості у відборі навчального матеріалу. Я. А. Коменський пов'язував найкоротший шлях у навчанні із виділенням головного в навчальному матеріалі й створенням сприятливих умов для успішного його засвоєння, порівнюючи досконале викладання з військовим мистецтвом і цінуючи в ньому насамперед стислість. «Хто шукає швидкої перемоги над ворогом, – зазначав він, – той не затримується біля менш важливих укріплених місць, але зосереджує сили на оволодінні головним військовим пунктом, будучи впевненим, що при досягненні цієї мети інші укріплення перейдуть на його бік». Теж саме має місце в навчанні: «якщо буде з'ясоване основне, другорядне впливатиме з нього

саме собою»... Тому «було б нескінченно нудною, розтягнутою й заплутаною справою, якщо б хто-небудь побажав навчати спеціальним подробицям (наприклад, всім особливостям трав і тварин, робіт ремісників, назвам інструментів тощо)» [13].

Найбільш стисло вимоги до відбору навчального матеріалу визначив видатний німецький педагог А. Дістервег (1790–1866): «Учителі з гарними задатками з року в рік все сильніше скорочують навчальний матеріал і доводять його врешті-решт до неминучого мінімуму. Це справжні вчителі» [21].

Безперечно, торування шляху від багатократних навчальних перевантажень до утвердження нормованої навчальної діяльності школярів і студентів є складною проблемою, у вирішенні якої провідна роль має належати авторам шкільних програм і підручників. Підтвердженням цього є освітня політика Сінгапуру, спрямована на рішуче усунення навчальних перевантажень школярів.

Саме такий шлях веде до справжньої модернізації шкільного навчання. У 1995 р. Сінгапур, за результатами міжнародного дослідження якості шкільної математичної і природничо-наукової освіти, зайняв перше місце в світі. Не заспокоюючись на досягнутому, органи влади цієї країни вимагають подальшого скорочення навчальних програм і підручників практично з усіх предметів з метою вивільнення часу на формування загальнонавчальних умінь. Реформування змісту освіти в цій країні має неперервний характер [22]. Такий шлях відкритий для всіх інших країн, у тому числі для України.

На думку авторів, керівна роль в теоретичній розробці завдань і змісту нормованої навчальної діяльності школярів і студентів має належати провідним дослідникам актуальних проблем дидактики, методик викладання окремих дисциплін і педагогічної психології.

Проте, у справі подолання навчальних перевантажень поряд науковцями, авторами навчальних програм і підручників надзвичайно важлива роль належить також педагогічним колективам загальноосвітніх шкіл. Принцип доступності навчання має свою невблаганну логіку, незалежну від того, за якими програмами доводиться працювати вчителю. Ігнорування цього принципу спочатку неминує веде до значних прогалин у засвоєнні учнями навчального матеріалу, а потім і до нульового результату процесу навчання.

Проведені дослідження свідчать про те, що педагогічні колективи загальноосвітніх навчальних закладів мають значні можливості щодо зниження рівня навчальних перевантажень учнів [10]. Провідним напрямом у вирішенні цього завдання є структурування навчального матеріалу за його важливістю. На думку авторів, виділення головного у змісті кожного навчального предмета шляхом його структурування має бути пріоритетним завданням методичної роботи в школі. У цьому зв'язку актуального значення набуває запровадження у шкільну практику концепції структуралізму, розробленої польським дидактом К. Сосницьким [22].

В контексті розглянутих проблем на особливу увагу широкою педагогічною громадськістю заслуговує

представлений К. Д. Ушинським у «Педагогічній подорожі до Швейцарії» докладний опис звільненого від будь-яких перевантажень і цілком нормованого навчального процесу в школі Фреліха [18]. При такому навчанні, «голова учня не набивається, як мішок, фактами, погано засвоєними, та ідеями, погано перетравленими; а й ті й інші наче виростають органічно з небагатьох зерен, глибоко посаджених у душу. Правда, цей органічний ріст душі відбувається спочатку дуже повільно; але чим далі, тим швидше, і чим міцніше закладено фундамент знань та ідей у душі учня, тим більшу й міцнішу будівлю можна потім звести на цьому фундаменті... Таке навчання можна порівняти з ростом могутнього дерева, яке, щороку обростаючи новими гілками, водночас потовщує і зміцнює своє коріння...» [18].

Глибоко розуміючи закономірні наслідки вивчення непомірного обсягу навчального матеріалу, К. Д. Ушинський бачив у тогочасних російських школах повну протилежність школі Фреліха: «Навчання, яке пройшли ми в наших гімназіях, можна порівняти з п'яним візником, у якого погано ув'язана поклажа; він знай жене вперед і вперед, не оглядаючись назад, і привозить додому порожній віз, вихваляючись тільки тим, що проїхав велику дорогу» [18].

Завершуючи стислий аналіз проблеми нормування навчальної діяльності школярів і студентів, зазначимо, що її практичне вирішення має актуальне значення не лише в плані кардинального оздоровлення освітнього середовища і значного піднесення якості середньої і вищої освіти. Виключно важливим аспектом цієї проблеми є також попередження правопорушень неповнолітніх, що засвідчує аналіз кримінологічних досліджень [10].

Слід зазначити, що аномалія навчальних перевантажень багатовікову історію [10], її небезпеку глибоко розумів видатний педагог Стародавнього Риму М. Ф. Квінтіліан [24]. Таким чином, гіпертрофованість навчальних програм і підручників розрослася як злаякісна пухлина протягом багатьох століть і давно перетворилася на нестерпний анахронізм. Конче потрібно усвідомити і запровадити в навчальний процес середньої і вищої школи категоричну вимогу Я. А. Коменського: «Ніхто не буде переобтяженим надмірною кількістю матеріалу, що підлягає вивченню. В усьому будуть рухатися вперед, не поспішаючи» [13]. *Нормування навчальних навантажень необхідно визнати найважливішим критерієм якості навчальних програм і підручників, регламентованим нормативними документами. За цим критерієм треба оцінювати і діяльність викладачів.*

Цілком зрозуміло, що подолання багатовікової аномалії в змісті освіти і перехід до нормованого навчання вимагає величезних зусиль і тривалого часу. До першочергових завдань у вирішенні цих проблем, на думку авторів, належать:

– встановлення в законодавчому порядку суворої відповідальності керівників і усіх педагогічних працівників закладів освіти за збереження здоров'я школярів, учнів професійно-технічних училищ, студентів закладів вищої освіти всіх рівнів акредитації;

– організація контролю за додержанням усіма педагогічними працівниками норм навчальних нава-

нтажень школярів, учнів ПТУ і студентів вищих навчальних закладів;

– спрямування методичної роботи в усіх закладах освіти на структурування навчальних програм і забезпечення поступового переходу до нормованого освітньо-виховного процесу.

– щорічне проведення поглиблених медичних оглядів учнівського і студентського контингенту в усіх закладах освіти, статистичний аналіз динаміки захворюваності учнів і студентської молоді.

На думку авторів, вирішення цих завдань створить сприятливі умови, по-перше, для значного зниження рівня захворюваності серед школярів, учнів ПТУ і студентів; по-друге, для послаблення згубного впливу аномально перевантажених програм і підручників на якість навчання і виховання підростаючого покоління і студентської молоді.

Перспективи подальших досліджень:

– розробка психолого-педагогічних і медико-гігієнічних методик, спрямованих на кардинальне оздоровлення освітнього процесу в середній і вищій школі на основі нормування навчальної діяльності учнів і студентів;

– апробація цих розробок на базі Полтавського кооперативного технікуму та природничого факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

6. Висновки

1. Навчальні перевантаження як патогенний чинник викликають масову захворюваність школярів і студентів і мають надзвичайно широкий спектр дії. Загрозливо високий рівень захворюваності школярів і студентів викликає необхідність першочергового вирішення проблеми усунення навчальних перевантажень на всіх ступенях навчання у середніх і вищих навчальних закладах. Лише нормована навчальна

діяльність може стати запорукою збереження і зміцнення здоров'я підростаючих поколінь і молоді. Нормування навчальних навантажень необхідно визнати найважливішим критерієм якості навчальних програм і підручників, регламентованим нормативними документами. За цим критерієм треба оцінювати і діяльність викладачів.

2. Аномалія навчальних перевантажень справляє згубний вплив на ефективність освітньо-виховного процесу. У багатьох випадках суспільство витрачає дорогоцінний скарб здоров'я школярів і студентів заради нульового, тобто провального, рівня якості освіти.

3. На основі аналізу досвіду навчання без перевантажень (реформування змісту освіти в Сінгапурі, школа Фреліха) показано цілковиту можливість реалізації нормованого навчання на державному рівні. У цьому зв'язку актуального значення набуває проведення теоретичних і науково-практичних конференцій для обговорення зазначених проблем з участю педагогів, психологів, фізіологів, лікарів, гігієністів і кримінологів.

4. У практичному вирішенні проблеми нормування навчальної діяльності в закладах освіти, на думку авторів, першочергового значення набувають такі завдання:

– установа в законодавчому порядку суворой відповідальності за збереження здоров'я учнівського і студентського контингенту;

– забезпечення контролю за додержанням норм навчальних навантажень;

– спрямування методичної роботи на структурування навчальних програм і забезпечення поступового переходу до нормованого освітньо-виховного процесу;

– щорічне проведення поглиблених медичних оглядів учнівського і студентського контингенту.

Література

1. Громбах, С. М. Роль школи в формуванні психического здоров'я учащихся [Текст] / С. М. Громбах; ред. С. М. Громбах // Школа и психическое здоровье учащихся. – М.: Медицина, 1988. – С. 9–32.
2. Дубровский, А. А. Открытое письмо врача учителю: Здоровье детей – будущее народа [Текст] / А. А. Дубровский. – М.: Просвещение, 1988. – 31 с.
3. Киколов, А. И. Обучение и здоровье [Текст]: метод. пос. / А. И. Киколов. – М.: Высшая школа, 1985. – 104 с.
4. Лай, В. А. Школа действия [Текст] / В. А. Лай // Хрестоматия по истории зарубежной педагогики. – М.: Просвещение, 1971. – С. 534–558.
5. Дудіна, О. О. Ситуаційний аналіз стану здоров'я дитячого населення [Текст] / О. О. Дудіна, Л. В. Терещенко // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. – 2014. – № 2. – С. 49–57.
6. Беспалько, В. П. Теория учебника: Дидактический аспект [Текст] / В. П. Беспалько. – М.: Педагогика, 1988. – 160 с.
7. Савченко, О. Зміст шкільної освіти на рубежі століть [Текст] / О. Савченко // Шлях освіти. – 2000. – № 3. – С. 2–6.
8. Теоретико-методологічні засади формування змісту загальної середньої освіти [Текст]. – Педагогіка і психологія. – 1999. – № 4. – С. 5–75.
9. Ярмаченко, М. Д. Актуальні питання педагогічної науки [Текст] / М. Д. Ярмаченко. – К.: Знання, 1978. – 48 с.
10. Лутфулін, В. С. Теоретико-методичні засади усунення навчальних перевантажень учнів [Текст] / В. С. Лутфулін. – Полтава: Видавець Шевченко Р. В., 2011. – 336 с.
11. Вольева, Н. П. Захворюваність студентів вищих навчальних закладів, які належать до спеціальних медичних груп [Текст] / Н. П. Вольева, А. С. Вовканич // Спортивна наука України. – 2011. – № 6. – С. 3–11. – Режим доступу: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/handle/123456789/2220>
12. Дзензелюк, Д. О. Захворюваність серцево-судинної системи студентів-аграріїв [Текст] / Д. О. Дзензелюк, К. В. Плотіцин // Наук. часопис. Сер. 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури. – 2016. – Т. 3, № 2 (71). – С. 112–114. – Режим доступу: <http://ir.znau.edu.ua/handle/123456789/4756>
13. Коменский, Я. А. Великая дидактика [Текст] / Я. А. Коменский; ред. А. И. Пискунов // Избранные педагогические сочинения. – М.: Педагогика, 1982. – Т. 1. – С. 242–476.
14. Писарев, Д. И. Школа и жизнь [Текст] / Д. И. Писарев // Избранные педагогические сочинения. – М.: Педагогика, 1984. – С. 144–223.

15. Тхоржевський, Д. О. Державний стандарт загальної середньої освіти і диференціація змісту навчання [Текст] / Д. О. Тхоржевський // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 4. – С. 47–51.
16. Беспалько, В. П. Можно ли купить инновации? [Текст] / В. П. Беспалько // Педагогика. – 2010. – № 7. – С. 30–36.
17. Заграничная, Н. А. О содержании базового химического образования в современном социуме [Текст] / Н. А. Заграничная, Р. Г. Иванова // Химия в школе. – 2010. – № 1. – С. 20–23.
18. Ушинський, К. Д. Вибрані педагогічні твори. Т. 2 [Текст] / К. Д. Ушинський; ред. О. І. Пискунов. – К.: Радянська школа, 1983. – 359 с.
19. Костюк, Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості [Текст] / Г. С. Костюк; ред. Л. М. Проколієнко. – К.: Радянська школа, 1989. – 608 с.
20. Зотов, Ю. Б. Организация современного урока [Текст] / Ю. Б. Зотов. – М.: Просвещение, 1984. – 144 с.
21. Дистервег, А. Руководство к образованию немецких учителей [Текст] / А. Дистервег // Хрестоматія по історії зарубіжної педагогіки. – М.: Просвещение, 1971. – С. 385–444.
22. Ковалева, Г. Причины падения международного рейтинга российского образования [Текст] / Г. Ковалева // Дайджест педагогічних ідей і технологій. – 2003. – № 2. – С. 23–25.
23. Куписевич, Ч. Основы общей дидактики [Текст] / Ч. Куписевич. – М.: Высшая школа, 1986. – 368 с.
24. Квинтилиан, М. Ф. О воспитании оратора [Текст] / М. Ф. Квинтилиан // Хрестоматія по історії зарубіжної педагогіки. – М.: Просвещение, 1971. – С. 40–46.

*Рекомендовано до публікації д-р пед. наук, професор Год Б. В.
Дата надходження рукопису 28.03.2017*

Лутфуллін Валерій Саматович, кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра загальної педагогіки та андрагогіки, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, вул. Остроградського, 2, м. Полтава, Україна, 36000

Іноземцев Віктор Анатолійович, кандидат педагогічних наук, директор, Полтавський кооперативний технікум, вул. Небесної сотні, 9/17, Полтава, Україна, 36000
E-mail: poltkoortex@ukr.net

Пилипенко Сергій Володимирович, доктор біологічних наук, доцент, завідувач кафедри, кафедра біології та основ здоров'я людини, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, вул. Остроградського, 2, м. Полтава, Україна, 36000
E-mail: pilipenko_s@ukr.net

УДК 78:378.22.011.3–051.4(477.53)(091) «1921-1941»
DOI: 10.15587/2519-4984.2017.102803

ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В ПОЛТАВСЬКОМУ ІНСТИТУТІ НАРОДНОЇ ОСВІТИ (1921–1941)

© Н. Ю. Дем'янюк

У статті розглянуто організаційні засади й особливості диригентсько-хорової підготовки майбутнього вчителя в Полтавському інституті народної освіти (1921–1941 рр.); визначено й охарактеризовано її складові; розкрито зміст, форми і методи формування професійних диригентсько-хорових компетентностей студентів викладачами кафедри мистецтвознавства під керівництвом видатного українського педагога і музикознавця В. М. Верховинця

Ключові слова: диригентсько-хорова підготовка, майбутній вчитель, спів, диригування, хор, формування, компетентності

1. Вступ

У сучасних умовах реформування системи освіти, реалізації основних настанов «Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті» значно актуалізуються проблеми підвищення ефективності навчально-виховного процесу, удосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя. Їх успішному вирішенню сприятимуть не лише поліпшення наукового та навчально-методичного забезпечення, розробка й упровадження інноваційних підходів і технологій, а й пізнання, всебічне осмислення і раціональне застосування прогресивного педагогічного досвіду минулого.

Диригентсько-хорова підготовка є важливою складовою процесу формування професійних компетентностей вчителя музичного мистецтва. На різних етапах розвитку вітчизняної системи освіти вона зазнавала деяких змін і відзначалась певною специфікою. Важливе теоретичне і практичне значення, на погляд автора, має вивчення педагогічних традицій, що склались у процесі підготовки фахівців у Полтавському інституті народної освіти, починаючи з моменту його створення (1921 р.), особливостей змісту, форм і методів диригентсько-хорової підготовки студентів.